

Valamennyi bemutatott példa bizonyítja, hogy ZRÍNYI könyvével eleven kapcsolatban volt. Nagy politikai és történeti érdeklődésére vall, hogy MALVEZZI könyve nemcsak olvasmány volt számára, hanem saját munkáihoz való előkészület is. Hiszen a *Vitéz Hadnagy*-ban az egykorú politikai és katonai irodalom tételeit magyar viszonyokra alkalmazva és magyar történeti példák-  
kal is igazolva elsőnek írta meg magyar nyelven. Az előtanulmányok egy részét itt láthatjuk a MALVEZZI-kötet jegyzeteiben, amit legjobban az bizonyít, hogy mikor ZRÍNYI a tanácsosok meghallgatásáról szóló aforizmáját az olasz író hasonló tárgyú discursusának alapján írta, szövegébe beledolgozta azt a két magyar tárgyú példát is, melyet előzőleg MALVEZZI ezen értekezése mellé feljegyzett:<sup>12</sup>

*Jegyzet.* „Stephanus J[ósika] miser in carcerem detruditur quia Princeps prime eo capiendo sententiam dixit id... et alii omnes praetextendo eius sententiam ferunt I-li: 31 f: 715 n 50“

„Mattios k: eletiben 8 Resz: f 151. Friederich chaszar ellen valo tanach.“

AFOR. „Ir nekünk olyan példát Istváni is, az mi historicusunk, Lib. 31. fol. 715. nr. 50. Mivel a fejedelem első vokosot ada Jósika István megfogására, minnyájan arra hajlának a több tanács is.

És lásd Bonfinium Part. 38. fol. 151. Mátyás király idejében Fridrik császár ellen való tanácsban ez is ilyen formán vala.“<sup>13</sup>

A fentiekből látható, hogy ZRÍNYI könyvbejegyzései méltók az irodalomtörténetírás fokozottabb figyelmére. A jegyzetek és a jegyzetelt könyv szövege közti összefüggések pontos tisztázása azonban elsőrendű feladat, amely megóv olyan elhamarkodott tettektől, mint a MALVEZZI értekezéseiből készített kivonatoknak ZRÍNYI kis államelméleteként való bemutatása.

KLANICZAY TIBOR.

**Gönczi-énekeskönyv és Szenczi Molnár Albert zoltárainak ismeretlen kiadása 1703-ból.** Az Orsz. Széchényi Könyvtár Régi Magyar Könyvtárában RMK. I. 1667/a. jelzéssel a következő 12-ed rétű könyv található:

Sz. DAVID PROPHE | TANAK ékes Rythmusú | SOLTARI | VAL. | Es a' SOLTAROKBOL ] szerzettett ] DITSIRETEKKEL, [ 's egyéb [ Istenes ÉNEKEKKEL, [ és HYMNUSOKAL ] tellyes Könyv. ] Ezek után vannak egy-né | hány áhitatos IMADSAGOK, [ Melly most ujobban sok hibás | Verseknek jó rendbe való vétet | tetésekkel meg- jobbitván ki- | botsáttatott. | DEBRECZENBEN, | VINCZE GYÖRGY által. | 1703. Eszt. |

E könyv beosztása a következő: Az 1—69. lapokon „Ekes Rythmusú HYMNUSOK Az Esztendőtszaki Innepeknek Rendi szerint“ olvashatók;

részét arra készítették, hogy a trónt neki ajánlják fel. ZRÍNYI jegyzete tehát erre vonatkozik. Ez a rész azonban BONFINIÉL nem a 351. és következő lapon, hanem a 357. és 358. lapon található. A kiadó valószínűleg ZRÍNYI 7-esét olvasta 1-esnek és azért szerepel a jegyzet kiadásában a hibás lapszám. A *numerus*-t jelentő *n* helyett szereplő talán csak sajtóhiba.

<sup>12</sup> A jegyzetek és az aforizma rokonságára már DRASENOVICH is rámutatott a feljegyzések kiadásakor. Id. mű 44.

<sup>13</sup> MARRÓ ÁRPÁD: Gróf Zrínyi Miklós prózai munkái. Budapest, 1939, 184.

A végén négy számozatlan lapon MUTATO TABLA. Az utolsó lap alján az emlékeztető szótag („A' SOL“) mutatja, hogy a következő, új címlappal kezdődő rész, „A' SOLTAROKBOL VALO ISTENI DITSERETEK“ is az előzők folytatása (az 1—443. lapokon; utána II számozatlan lapon mutatótábla). Ezekhez hozzákötve találjuk:

A' SZENT | DÁVID | KIRÁLYNAK | [ ES ] PROFETANAK | Száz ötven | SOLTARI; | A' FRANCIAI nóták szerint MAGYAR ver | sékre fordítottak | MOLNÁR ALBERT | által. | Mellyek most ujonnan ki-nyomtatattak | DEBRECZENBEN. | VINCZE GYÖRGY | által. M.DCCIII. |

Terjedelme 376 számozott lap; utána a zsoltárok betűrendes mutató táblája hat számozatlan oldalon. Ehhez járul 1—34. számozott lapon a „BUZGO IMADSAGOK Templombéli Gyülekezet előtt mondandó könyörgések“ című prózai rész. Ezt is emlékeztető szó kapcsolja a zsoltároskönyv utolsó lapjához. A kötet végén 24 számozatlan oldalon:

Kisdedeknek való | CATECHISMUS | [ Az. az ] Rövid Kérdések és Feleletek által való | TANÍTÁS; | A' Keresztényi Hitnek Fő Agazatairól. | (Melyet SIDERIUS JÁNOS néhai Tartzali Prédikátor irt.) |

Az eddigiekben leírt könyv, mely a *Gönczi-énekeskönyvet* és SZENCZI MOLNÁR ALBERT zsoltárfordításait tartalmazza, SZABÓ KÁROLY Régi Magyar Könyvtárában és SZTRIPSZKY HIÁDOR Adalékjaiban nincs felvéve.

A *Gönczi-énekeskönyvet* a debreceni nyomdász, VINCZE GYÖRGY 1700-ban is kiadta (RMK. I. 1553.). Ezzel a fenti kiadás, néhány helyesírási jellegű javítástól és szedési változtatástól eltekintve, általában egyezik. Eltérés csupán a 419—430. lapokon van, ahol a kiadó hét újabb éneket iktatott be és ezzel az új kiadás terjedelmét növelte. Az új énekek kezdősorai a következők: 1. Kegyes Jézus én imádságomra, hajtsd meg füled én kiáltásomra... (Bün Botsanatért való Ének. Nóta: Légy irgalmas Úr Isten.); 2. Én Istenem, sok 's nagy bűnöm lelkemet szorongatják...; 3. Kegyelmes Meg-váltó Irgalmas Úr Isten, most tenéked könyörgünk... (Nóta: Szent Dávid Próféta Éneklő.); 4. Oh mindenható Isten, ki a' te kegyességdből a' te szent Igédben, magadat megjelentéd... (Könyörgés az Istennek óltalmáért); Gondoskodjál ember a' te bűneidről, Isten ellen való számtalan vétkeodről... (Nóta: Olly buval bánattal az Enéás Kír.); 6. Nagy hálá-adással magasztaljad Istent óh én lelkem... (Reggeli. Nóta: Szent Dávid Próféta az.); 7. Most nyugosznak az Erdők, Emberi állat, és mezők, mind e' világ nyugszik. (Estveli.) — A két elsőt megtaláljuk a *Gönczi-énekeskönyv* 1691-i lőcsei kiadásában (RMK. I. 1410); egyébként ezek az énekek a XVI—XVII. századi énekeskönyveinkben nem szerepelnek.

MOLNÁR ALBERT zsoltárfordítása néhány apró helyesbítésen kívül mindenben megegyezik az 1699-i debreceni kiadással (RMK. I. 1536). A végén mindkettőben megtaláljuk a Buzgó Imádságokat, de az 1703-asban csupán kettő azonos az 1699-i kiadásával.

SIDERIUS JÁNOS katekizmusát is 1699-ben adta ki VINCZE GYÖRGY. SZABÓ KÁROLY bibliográfiai leírása alapján (RMK. I. 1537.) megállapítható, hogy a fenti kiadás ettől terjedelemben eltér.

A *Gönczi-énekeskönyv* és a MOLNÁR ALBERT-féle zsolnárfordítás 1703-as kiadása újabb bizonyítékot nyújt arra, hogy a XVI. század örökségének, a „zsolnárokból való isteni dicséretnek“ műfajának még a XVIII. század elején is van keletje: a régi énekeskönyveket újra kiadják, sőt bővítgetik, „megjobbítják“.

Közlő: DR. HOLL BÉLA.

A *Merkur von Ungarn* és az *Ephemerides Budenses* kapcsolatairól. XVIII—XIX. századi hírlaptörténetünk számos rövidéletű folyóirat és hírlap létezéséről számol be. Lelkes kezdeményezés, — hálás, érdeklődő, de kicsiny és szervesetlen olvasóközönség, — anyagi nehézségek, — a hatóságok akadékoskodásai, — apró kényszerszünetek, majd a végleges elhallgatás: íme, ennyiben foglalható össze e sajtótermékek élete és halála. Figyelmesebb vizsgálat után azonban lehetetlen összefüggést észre vennünk a különböző lapok időben egymáshoz közelálló kötetei között — s ennek felismerésével máris nagyobb, kevésbé szaggatott vonalakat húzhatunk meg sajtónk fejlődésének rajzában.

Különösen jól ismerhető fei ez az összefüggés az 1786—87-ben (valójában 1788 közepéig) megjelent *Merkur von Ungarn*, s az 1790 áprilisában megindult *Ephemerides politicae et Litterariae*, röviden *Ephemerides Budenses* között. A *Merkur* KOVACHICH MÁRTON GYÖRGY havonta megjelenő lapja, tudományos folyóirat igényével, harcot ígérve a felvilágosodás ellenségei ellen; de a vállalt színvonalat elérni nem tudja, s iskolatörténeti adattárrá süllyed. Ezzel, s néhány — nem is nagyon merészen felvilágosodott — cikkével elérte azt, hogy közönsége elfordult a kezdetben szívesen fogadott folyóirattól, mely némi küzködés után feladta a harcot. — Az *Ephemerides Budenses* TERTINA MIHÁLY tanár és költő szerkesztésében indul útjára, melyen a nehézségek 1793 elején fogják megállítani; Tertina maga csak 1790 októberéig szerkesztője a lapnak.<sup>1</sup> A *Merkur* és az *Ephemerides* között felismerhető egység növeli szellemi életünk e két orgánusának jelentőségét; a kettő közötti különbség pedig a 80-as évek végén lefolyt politikai és társadalmi fejlődésre vet világot.

Mind a *Merkur*, mind az *Ephemerides* az akkor szokásos beköszöntővel indult meg. A *Merkur* „Entwurf einer Litterarzeitung für das Königreich Ungarn“ c. hosszadalmas bevezetése a következőket ígéri: meg fogja ismertetni olvasóit az ország tudományos és hivatali személyzetével; az iskolák tanítási anyagával és tankönyveivel; tudományos intézmények, tudományos, irodalmi és művészeti vállalkozások sorsával és eredményeivel; rövid dolgozatokat fog továbbá közölni „nevetséges, téves vagy káros beszéd- és cselekvésmódok ellen, előítéletek, babonás vélemények és szokások, képmutatás, bigottság, ostobaság, fanatizmus, a tudományos egyeduralom és zsarnokság ellen; s az ebből származó ártalmas álnokságok, csalárdságok, üldözések, a felvilágosodás akadályoztatása, s más bajok ellen“. Helyet kíván adni végül a lap a bel- és külföldi politikai híreknek: a belföldi politikai és társadalmi élet minden jelentős eseményét regisztrálni fogja, a külföldiekből azonban csak a legfontosabbakat: elsősorban azokat, amelyek a magyar és osztrák tartományok életére is hatást gyakoroltak.

Az *Ephemerides* Nuncium-a a *Merkur* programjának éppen ezt az utolsó, a gyakorlatban meg nem valósított pontját szélesíti ki, elsősorban kívánva fog-

<sup>1</sup> Az *Ephemerides* ismertetésére és további sorsára, valamint TERTINA életére ld.: WALDAPFEL JÓZSEF: A hazai hírlap és folyóiratirodalom történetéhez. Magyar Könyvszemle, 1930. 73—88. l.